

variant que, junt amb el fet que tothom parla del substantiu *fadiga*, com si el verb *fadigar* no existís amb tal significat, podia induir-nos a creure que hi hagués una etimologia separada de la del verb. Però són pures aparences: el verb en aquest sentit ja veurem que és tan antic i important com el nom. I quant a aquell *faidíu*, no és més que un hapax del *Vidal Mayor*.⁵

Aqueixes aparences m'havien fet vacillar, i si bé amb dubte i sota grans reserves, en una nota provisional (*TopHesp.* II, 218, ja un poc en el DCEC), em preguntava si podia tractar-se de l'oc. ant. *faidíu* 'destrat'; per més que hi ha el més freqüent *faidit* id., i fins un fr. ant. *faidír* 'proscriure, perseguir' (germanismes parents de l'al. *fehde* 'contesa, palestra, venjança'); també caldria admetre encruement amb FATIGARE si volíem explicar la forma normal i general del mot, i l'evolució semàntica per aquell costat fóra no inconcebible, però ben obscura i dubtosa. Tractant-se, però, d'una variant excepcional, la cosa raonable és descartar-la com una alteració, i probablement fundada en certa reminiscència del *faidit* famós, i sobretot en el fet que *fadiga* i *fadigar* FATIGARE tenien una variant *fadia*, *fadiar*, de normal justificació fonètica (i freqüentíssima, àdhuc predominant, en llengua d'oc), que justament invitava a la contaminació amb aquest germanisme ultramontà.

Per dissipar del tot la prevenció que causava el costum de no parlar, quant a terme jurídic, més que del substantiu *fadiga*, bastarà donar una llista de testimonis del verb *fadigar* en aquest sentit, ben antics com veurem; el fet que *fadigar-se* i *ésser-se fadigat* ja figurin diverses vegades en els *Usatges* (ultra els casos del substantiu *fadiga*, almenys n'hi ha 3 d'aquells),⁶ i com que apareixen tant en el text llatí com en el català, tot indica que ja eren en el text primitiu del S. XI, promulgat per Berenguer el Vell. En tot cas, en surten dades pertot: «possit probare se fatigasse de directo in Geraldo et eum acuinidasse», doc. de 1156, en el vol. LXVIII de la Coll. Moreau; «si volueritis vendere, in nobis fatigetis a 30 diebus», doc. Pobleat a. 1205 (*Cart.* de Pobleat, 67), «si-l Veguer no volrà fer o usar son offici, e-l clamater se serà fadigat en lo Veguer per tres vegades --- lo clamant pot anar al Batle de Muncada --- e si --- pot anar al Batle del Temple, dién e protestan a ell, com s'és fadigat e-l Veguer e en lo Batle de Muncada ---», «qui té a sens per altre alguna cosa e --- volrà donar a altre aquela --- deu o fei saber al emphiteota per qui la cosa té, e en eyl fadigar si la-n vol retenit», *CostTort.* (ed. Ol., pp. 27, 220).

Veiem que en general es tracta d'avisar o intimar amb temps, perquè un interessat no sigui amenaçat, perjudicat o minvat d'uns drets. Però altres vegades és encara avisar, si bé en situació diferent, en què l'essència consisteix més en un profit o una mera informació, que en cap amenaça o mala contingència: «los mestres d'aixa --- si lo senyor de la nau los ne gitarà pus que ells sien bons --- negun calafat no s-deu metre en aquella obra fer --- ans ho deven fadigar

a aquells mestres qui aquella obra hauran començada; e si --- abans que ells no haguessen haguda fadiga de ells, hi obraven ---» (*fadiga de ells* com si diguéssim fatiga causada per llur cas, per l'avis a ells), «si algun mercader haurà nollejada nau --- e lo senyor de la nau --- sabia que --- és malalt --- li deu dir --- que si Déu fahia ses voluntats d'ell, què volrà que fos d'aquell nòlit --- si serà mort los béns d'aquell mercader --- s'y deven parar: pus que lo senyor de la nau se fadiguà a aquell qui malalt era», *Consolat de Mar* (caps. 8, 216, i un de semblant en cap. 245, ed. Pard., pp. 57, 272, 346).

Si a això hi afegim encara el passatge citat de BMetge (on *anar fadigat* era 'entretingut amb refusos i dilacions') resulta clar que es tracta bàsicament de la idea de 'cansar-se, escarrassar-se, esforçar-se, anant a avisar alguna cosa': hi ha escarrassament perquè sovint s'exigeix que es faci per 3 vegades, i ja s'entén que quasi sempre serà anant a un indret més o menys llunyà, en tot cas sempre pensant-hi amb considerable antelació, i preocupant-se un (que ja té prou feina!) d'avisar un altre, encara que a ell li convingués més no amoïnar-s'hi, estar-se'n: en un mot, *pendre's la molèstia* de fer-ho. I notem que la construcció *s'és fadigat en lo veguer e en lo Batle de Muncada*, amb *en*, ja signa cap aquí: 'cansar-s'hi, cansar-se en ell (anant-lo a veure)'.

Amb això no rebaixo, és clar, la importància que de seguida revestí *fadiga de dret*, el substantiu, com a nom de la figura jurídica; i no ometré pas els testimonis antics que he aplegat del substantiu. També d'aquest n'hi ha un parell de casos en parts antigues dels *Usatges*, i Tilander n'hi afegeix de les *Consuetudines Gerundenses*, i els dels textos de dret aragonès. De més a més, p. ex.: «De venditione autem et pignore faciatis fatigam 30 dierum in nobis», Pobleat, 1191 (*Cart.*, 156). «Si-l Veguer no volrà fer o usar son offici --- les tres fadiges feytes, lo clamant pot ---», *CastTort.* iib., 27).⁷

Podem donar encara confirmacions eloqüents de la filiació semàntica establerta més amunt. *Fadigós* és 'refusat, frustrat, fallat' en Desclot: «no fo hanc nuyl hom, fos cavaler ne jutglar, qui demanar li vengés, que-n anàs fadigós: per què la sua terra ne valia molt meyns» (§ 5, *NCL.* II, 39.8): corollari del *fadigar-se* 'escarrassar-se' que ens servia de base, i de l'*anar fadigat* 'entretingut amb dilacions', de la novelleta de B. Metge. *Fadiga* és 'resistència, obstacle', en una carta de Pere el Gran al rei de Granada (*BABL.* III, 114).

I si en llengua d'oc no tenim la figura legal, sí que tenim bons testimonis de l'evolució semàntica cap a la idea d'escarrassar-se, 'cansar-se en va', i de l'ús esmentat de la variant *fadia(r)* amb l'esmentat esvaniment de la -g-, que conduí a la contaminació soferta en el text del *Vidal Mayor*. La situació no és gaire diferent del passatge de *La Velletona* en un altre text no gaire menys verdelós: «ja no li farai gauzida: / quar baratz es e tricharia / quan corals amics si fadia / en so que plus vol ni dezira», 'refusa, es reté, es fa pregar', *Flamenca* (v. 6208); ço que fa que el carcas-